

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
TÜRKİYE KÜLTÜR PORTALI PROJESİ**

**SANAT TARİHİ
ORTAÇAĞ'DA ANADOLU: SELÇUKLU SANAT VE KÜLTÜR
ORTAMI
TARİHSEL ÇERÇEVE, TOPLUM VE KÜLTÜR**

Doç.Dr. Z. Kenan BİLİCİ

**ARALIK - 2009
ANKARA**

3.1. Tarihsel Çerçeve, Toplum ve Kültür

Anahtar Kelimeler: Selçuklu, Toplum, Kültür, Sanat

Anadolu'daki Selçuklu çağı, Asya'dan başlayıp, Çin, Hint ve İran gibi, Doğu dünyasının, her biri bir toplumu eritebilecek akıl almaz coğrafyalarındaki büyük kültür, sanat ve uygarlık merkezlerinin birikimleriyle zenginleşerek batıya yönelen Türk politik strüktürünün, İslâm dünyasına egemen olma sürecinin bir parçasıdır. Bu sürecin en belli başlı tarihsel mekânlarından biri ve belki de en önemlisi Anadolu'dur ve Selçuklu Çağı, bu coğrafyayı büyük bir merkezîyet denemesine sahne yapacaktır.

11.yüzyılın başlarından ortalarına kadar süren ilk keşif amaçlı akınları takiben 1071'deki Malazgirt zaferi ile başlayan Türklerin Anadolu'yu fethi ve burada tutunarak ülkeyi Türk çehreli bir sosyal ve kültürel bütünlüğe ulaştırmaları süreci, şüphesiz kısa vadeli bir operasyon değildir. Aynı yüzyılın sonlarında başlayan Haçlı Seferleri'nin 12.yüzyılın sonlarına kadar Anadolu'yu kaosa sürüklediği bir yüzyıllık dönemde, Selçuklu siyasi tarihi, bir yandan Haçlılara karşı savaş verirken, bir yandan da yerleşik bir merkezî idare kurmak ve büyük toprak parçalarını bir idare altında toplamak için mücadele ile geçti. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde, Anadolu artık Batı dünyasında uzun zamandır *Turchia* adıyla tanındığı gibi, kimi Venedik belgelerinde Selçuklu Sultanları da Soldanus *Turchia* olarak geçmektedir.

13.yüzyıl, Selçuklu Anadolusu için, I.Gıyâseddin Keyhüsrev ve oğulları olan I.İzzeddin Keykâvus ile I.Alâeddin Keykubad'ın saltanatları, devletin yükseliş ve siyasi sınırlarını genişletme devresidir.

Yarım yüzyıla yakın süre içine birçok fetih sığmış; Haçlı Seferleri sırasında kapanan Suriye kervan yollarının yerini anıtsal han inşaatları ile donanan Anadolu'daki ticaret yolları almıştır. Bu bağlamda, ülkede uluslararası ticaretin gelişmesine büyük çaba harcanmış; örneğin, Konyalı tüccarlar İstanbul'a gidip orada alışveriş yaparak *Chonae*'de Aziz Mihail fuarına katılırken, Kayseri-Pazar Ören'deki *Yabanlı Pazarı*, Mardin'in güneyindeki *Dunaysar Pazarı*, Kırşehir ile Kayseri arasındaki *Ziyaret Pazarı* ve Germiyan'daki *Âlemüddin Pazarı* gibi fuarlar da uluslararası şöhret yapmışlardır. Sinop ile Antalya'yı birleştiren çizginin doğusunda kalan bölgeler, Selçuklu çağı Anadolusunun en gelişmiş kesimi olmuşlardır. 13.yüzyılın en önemli kentleri, uluslararası ticaretin ana arterini içinde barındıran bu kesim üzerinde konumlandığı gibi; hanların büyük bir bölümü de Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Malazgirt üzerinden Hoy'a ve oradan da Tebriz'e ulaşan bu ana güzergâh üzerinde inşa edilmiştir. Selçuklu devlet merkezi Konya, entelektüel bir Ortaçağ başkentine dönüşmüştür.

13.yüzyıl, Anadolu'da sadece *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî*, *Hacı Bektaş Velî*, *Evhadiüddîn Kirmânî*, *Sadrüddîn Konevî*, *Ahî Evren*, *Yunus Emre* ve *Sultan Veled* gibi mutasavvıfların aynı tarih kesitinde buluştukları ve ülkenin sanat iklimini tasavvufun oluşturduğu bir çağ olarak yaşanmamış; fakat aynı zamanda, bu coğrafyayı, çok farklı kökenlerden gelen insanların ördüğü bir uygarlıklar dokusu haline de getirmiştir. Bu çağ, bir yandan, İspanya'dan gelerek *Vahdet-i Vücûd* felsefesini bu ülkede geliştiren *Muhyiddîn İbn'ul-Arabî* gibi bir mutasavvıfı, *El-Cezerî* gibi bir bilim adamını, farmakolojiyi tıbbın bir dalı olarak gösteren ilk ve tek kitap olan *Kitab al-Teshil fi al-Tıbb ve al-Hikma*'nın yazarı *Ebu Bekr Ezrâk* gibi bir hekimiyi ya da *Mirsâdü'l-İbâd* adlı eserin sahibi *Necmeddin Razi*'yi, *Kelûk bin Abdullah*, *Kalûyan el-Konevî*, *Şamlı Muhammed bin Havlan*, *Kerimüddin Erdişah*, *Tuslu*

Muhammed bin Muhammed bin Osman, Halepli Ebu Ali ve Cafer bin Mahmud, Varka ve Gülşâh mesnevisinin nakkaşı Hoy'lu *Abdülmü'min bin Muhammed*, Tebrizli *Şeyh Bedreddin*, *Aynüddeve-i Rumî* ve Nakkaş *Şeyh Bedreddin* gibi dönemin ünlü mimar ve sanatçılarıyla, evrensel boyutta ileri ve yüksek düzeyli bir felsefe, bilim ve sanat ortamı içinde yan yana getirmekte; diğer yandan, I.Gıyâseddin Keyhüsrev, I.İzzeddîn Keykâvus ve I.Alâeddîn Keykubad gibi dönemin kudretli Sultanları ile Celâleddin Karatay, Kemâleddin Kâmyâr, Sahib Şemseddin İsfehanî, Sâhib Ata Fahreddin Ali, Sadeddin Köpek, Pervâne Muinüddin Süleyman ya da Kazvinli Fahreddin gibi bazılarının ihtirasları makamlarının gücünü aşan ünlü vezirleri de aynı tarih kesitinde buluşturmaktadır.

Ticarete el değiştiren malların çeşitliliği, 13.yüzyılda Anadolu halkına yeten bir sanayinin gelişmiş olduğunu ortaya koyar. Doğal kaynaklar arasında, özellikle Toros Dağlarındaki ormanlardan sağlanan kereste, Doğu Akdeniz ülkelerinde aranan değerli bir ürün haline gelmiş; Ortaçağ Avrupasında boya sanayiinde kullanılmaya başlanan şap için ise, ocakların işletme ve satış hakları Cenevizlilere verilmişti. Kısacası, sadece Doğu ile değil, fakat aynı zamanda Batı, özellikle İtalya ile sürdürülen ticarî ilişkiler ve bu amaçla yapılan antlaşmalar, Selçuklu döneminde Anadolu'yu Doğu İslâm dünyası ile Batı'nın geniş ve karmaşık ekonomik ve ticarî etkinlikler alanına sokmuştur.

1243'de Moğollarla yapılan Köseadağ Savaşı, Selçuklu devletinin fiilen yok olmasına neden olacak bir süreci başlatır. Bu dönemde Selçuklu başkenti Konya'nın siyasî önemini kaybetmesi, ticaret hayatını da olumsuz etkilemiş ve Selçuklu Türkiye'sinin batı bölgelerinin ticarete oynadıkları rol giderek azalmıştır.

Böylece iki yüz yılı aşkın bir süre devam eden ve 1308'de siyaseten son bulan bir uygarlık dönemi, Anadolu'da, başka alanlarda olduğu gibi, sanat alanında da genel olarak *Selçuklu* diye tanımlanabilecek bir sanat ve kültür ortamı yaratmıştır.

Kaynak (Source):

Kuban, D., "Selçuklu Sanat Dünyası", *Alâeddin'in Lambası, Anadolu'da Selçuklu Çağı Sanatı ve Alâeddin Keykubad*, İstanbul. 2001, s.,24–29.

Ögel, S., *Anadolu'nun Selçuklu Çehresi*, İstanbul. 1994.

Tanyeli, U., *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11.-15.yy)*, İstanbul. 1987.

Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul. 1993 (3).

Turan, Ş., *Türkiye-İtalya İlişkileri*, I-Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine, İstanbul. 1990.

Sümer, F., *Yabanlu Pazarı*, Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar, İstanbul. 1985.

Haklar (Rights): (Telif ve kullanım hakları ile ilgili bilgiler.)		
5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca hazırlanan tüm içeriğin her türlü ortamda umuma arz yetkisi sınırsız süreyle Kültür Turizm Bakanlığına devredilmiştir. Bakanlık sonraki zamanlarda hazırlanan içerikle ilgili düzeltme, ekleme, silme veya yayından kaldırma hakkına sahiptir.		
Kaynağı Hazırlayan	Konu Editörü	Proje Yöneticisi
Doç.Dr. Z. Kenan BİLİCİ	Prof.Dr. Kıymet GİRAY	Prof.Dr. Hale KÜNÜÇEN

